

STOOM-OLIESLAGERIJ A. HOMMEMA & CO

“Ik heb een steen verlegd...” zijn de eerste woorden uit het lied “De Steen” van Bram Vermeulen. Maar het zou ook de titel van dit verhaal kunnen zijn. Want een steen is de aanleiding voor het onderzoek naar de voormalige olieslagerij in Vrouwenparochie geweest, maar daarover later meer.

De stoom-olieslagerij van Vrouwenparochie werd in 1874 opgericht en had een stoommachine/ketel van tien paardenkrachten (*bron: Hartman Sannes, boek “Geschiedenis van het Bildt”*).

WAAR STOND DEZE DAN?

Uit recent verkregen informatie zou de olieslagerij gestaan hebben op de locatie waar nu woonhuizen staan, o.a. Waling Dijkstrastraat 97. Dat is ook het nummer wat in 1964 is toegekend aan de toenmalige woning op dit perceel. Daarvoor was dat nummer 65 en daarvoor nummer 49 (adressen zijn in de loop der jaren vernummerd). Volgens het bevolkingsregister van 1880-1900 ook het woonadres van Klaas Gosses Bijlsma, olieslager te Vrouwenparochie

Uit verder kadastraal onderzoek blijkt dit inderdaad de juiste locatie te zijn.

Het onderzoek is als bijlage bijgevoegd. Volgen wij alle wijzigingen in de perceelgrenzen dan komen wij uit bij het perceel met de kadastrale aanduiding Lvp (Lieve Vrouwen Parochie) sectie C, nummer 804.

Volgsnummer.	POLDER, GEHUCHT of plaatselijke benaming.	VERWIJZING NAAR				SOORT der EIGENDOMMEN.
		de kadastrale plans.		het hulp- register n°. 4 (hypothe- ken).		
		Sectie.	Nummers der perceelen.	Feel.	Nummers.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1		C	751	51	1386	Verhuizing
1	Noordkant	C	779			Verhuizing
2			804			Huis, erf en Stoomolieslagerij

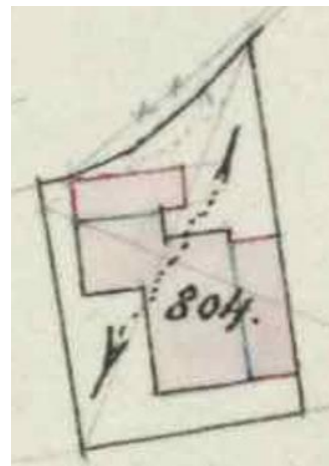
Hiernaast het gedeelte van de kadastrale legger nummer 1144 ten name van Arjen Roelofs Hommema.

Op deze legger is achter perceel C804 bij “soort eigendom” o.a. oliemolen vermeld.

Een legger is een kadastraal “formulier” op naam van één eigenaar waarop zijn in eigendom zijnde percelen zijn vermeld. Ook zijn o.a. vermeld het soort eigendom, wijzigingen en de voorgaande en volgende legger (eigenaar).

Als we nu 150 jaar later op de locatie gaan kijken is helaas niet meer te zien hoe het er vroeger uitzag. Maar er is nog wel een luchtfoto uit 1952.

Hieronder links de luchtfoto met in de cirkel de voormalige olieslagerij. Rechts de tekening van het pand op de kaart van het Kadaster.

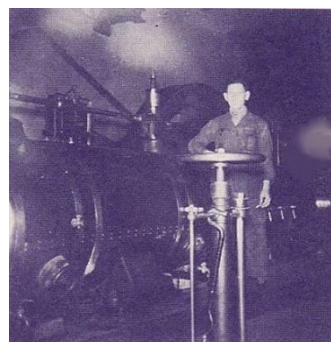
De contouren van het pand zijn duidelijk te herkennen, maar over de toenmalige inrichting valt weinig te vertellen.

Oliemolens werden gebouwd om uit oliehoudende zaden zoals raapzaad, koolzaad, aardnoten en lijnzaad olie te persen. De eerste door de wind aangedreven oliemolen werd in 1566 gebouwd, daarvoor waren het rosmolens voor de winning van olie. Er werden oliehoudende zaden en granen voor veevoer -de zgn. lijnkoeken- gemalen, maar ook voor de olieproductie. Vroeger werd hoofdzakelijk lijnzaad, raapzaad en koolzaad verwerkt uit zaden van de gewassen die in de omgeving werden geteeld. Lijnzaad leverde lijnolie voor het schildersbedrijf en lijnkoeken waren bedoeld voor het vee. Koolzaad en raapzaad werd gebruikt voor het bakken en braden van voedsel en als brandstof voor de olielampen.

Het proces van het olie slaan bestond als eerste uit het fijnmaken van het zaad onder grote draaiende kantstenen. Daarna werd het warm gemaakte meel met behulp van heien en wiggen in een slagblok geperst. Als de olie bestemd was voor speciale doeleinden, zoals voor verwerking in verf voor kunstschilders, werd het koud geperst. Het olie slaan voor veevoer vond vooral plaats van september tot mei, want dan gingen de koeien weer de wei in en was er geen behoefte meer aan lijnkoeken.

De molen in de olieslagerij in Vrouwenparochie werd niet aangedreven door de wind maar door een stoomaandrijving en was een zogenaamde stoom-oliemolen. Het was dus niet een molen zoals de Vrouwbuurstermolen.

Hiernaast een afbeelding van een dergelijke stoommachine/-ketel

GESCHIEDENIS VAN DE OLIESLAGERIJ.

In **1874** stond het volgende bericht over Vrouwenparochie in de Bildtse Courant: “Vele flinke huizen zijn in aanbouw. Het armenhuis werd tot weeshuis ingericht, de nieuwe school en woning zijn een sieraad van het dorp. Een nieuwe cichorei-fabriek werd gebouwd en een stoomolieslagerij is in aanbouw.”

In **1877** schreef A. van der Wal, rustend hoofdonderwijzer, in zijn “Geschiedkundige en Plaatselijke Aantekeningen” het volgende: “Oostwaarts steekt zich de aanbouw aan de Noordzijde thans uit tot de opreed naar de boerenhuizing nr. 44. Onder die gebouwen vallen bijzonder in het oog de school en de stoom-olieslagerij.”

Uit het Kadaster blijkt dat landbouwer Arjen Roelofs Hommema sinds 1874 de eigenaar was van het huis, erf en stoom-oliemolen, maar hij woonde niet in het dorp. Hij werd op 25 december 1817 in Berlikum geboren en overleed op 9 november 1900 te St. Annaparochie. Hij was de zoon van Roelof Hessels Hommema, landbouwer, grutter, instrumentenmaker, vervaardiger van telescopen en sterren- en natuurkundige. Die deed ook proeven met “donderdraken” die hij opliet tijdens onweersbuien om het gedrag van elektrische ladingen te meten.

In **1884** had de fabriek acht werknemers. Er werden vooral lijnkoeken gemaakt. Hommema bood in datzelfde jaar in de krant de lijnkoeken voor f 18,- per honderd stuks aan. Later werden er ook raapkoeken aangeboden en nog weer later stond er in de advertenties dat er ook lijnmeel, puik gerstemeel en maismeel te koop was.

Op 15 juli **1884** werd door olieslager en instrumentenmaker Arjen Roelofs Hommema, olieslager Atze Hommema (beide uit St. Annaparochie), olieslager Willem Eskes uit Kollum en koopman en olieslager Roelof Hommema uit Vrouwenparochie een Vennootschap opgericht onder de naam Firma Hommema, Eskes & Co te Birdaard, “voor het drijven van een olieslagerij en handel in de daartoe betrekkelijke artikelen”. Maar de Vennootschap werd op 15 juli 1897 alweer ontbonden. Het is mogelijk dat dit verband hield met het overlijden van Willem Eskes.

Inmiddels was in **1890** het aantal werknemers gegroeid tot tien! (*bron: Hartman Sannes uit het boek “Geschiedenis van het Bildt”*)

In datzelfde jaar stond er in de krant van 15 april een advertentie: “Te koop gevraagd één of twee LOOPERS ter grootte van 1.70 tot 1,90 M in diameter”. Vermoedelijk werden met lopers de kantstenen bedoeld die rondliepen op een grote ronde steen.

In **1896** vermeldde de krant dat er twaalf petroleumvaten bij de olieslagerij waren ontvreemd. De dader(s) werd(en) nooit gevonden, hoewel er wel een zware verdenking rustte op een paar schippers. In december werden de vaten toevallig weer in een wal onder de slootaarde in de buurt van Finkum teruggevonden.

In **1901** nam zijn zoon Roelof Arjens Hommema de fabriek over. Hij werd op 22 augustus 1842 in Berlikum geboren, was hoofdonderwijzer, gemeenteontvanger, koopman en olieslager. Hij woonde niet bij zijn bedrijf maar op nummer 118. Later vernummerd naar J.P. van der Bildtstraat 76. (Roelof overleed op 27 augustus 1915.)

Op **29 juli 1910** werd in de Leeuwarder Courant de volgende advertentie geplaatst.

Daarna volgden de advertenties voor de provisionele publieke verkoop en de finale publieke verkoop bij herberg Van der Leest te Vrouwenbuurstermolen. Bij de provisionele verkoop werd f 1689,- geboden en bij de finale verkoop f 1810,-. De koper was – jawel- de herbergeigenaar Wiepke Harmens van der Leest!

De stoom-olieslagerij werd tot de verkoping geleid door Klaas Gosse Bijlsma die op 22 oktober 1858 in Vrouwenparochie is geboren en op 25 augustus 1881 met Pleuntje Klazes Dankert is getrouwd. Het gezin woonde op nummer 49. Na de finale verkoop van de olieslagerij vertrok het gezin op 27 september 1910 naar Leeuwarden.

In **1915** verkocht Wiepke van der Leest het pand door aan voerman en gardenier Ype Annes de Vries. Of het toen nog in gebruik was als stoom-olieslagerij is niet met zekerheid te zeggen, waarschijnlijk was dit toen al niet meer het geval. Hij liet het pand in **1920** verbouwen tot twee woonhuizen. Sinds 1889 was er al sprake van twee woongedeelten, (huisnummer 49 en 49A) maar dat is niet vastgelegd in het Kadaster.

Het linker gedeelte werd perceel C1445	Het rechter gedeelte werd perceel C1446
Huisnummerwijzigingen:	Huisnummerwijzigingen:
1889 - huisnummer 49a	1889 - huisnummer 49
1910 - gewijzigd in huisnummer 64	1910 - gewijzigd in huisnummer 65
1931 - gewijzigd in huisnummer 57	1931 - gewijzigd in huisnummer 58
1964 - adres wordt dan Waling Dijkstrastraat 95	1964 - adres wordt Waling Dijkstrastraat 97
Eigenaren na Ype Annes de Vries:	Eigenaren na Ype Annes de Vries:
Hendrik Ruurds Tadema en Trijntje Leijstra (wed. Ale Tadema),	Johannes Sjoerds Siegersma en later de erven
Trijntje Leijstra	Ulbe Siegersma
Thomas Sjoerds Siegersma en later de erven	Cornelis Siegersma
Hendrik Tadema en later de erven	
Alle Riemersma	Alle Riemersma

De eigenaren waren niet altijd de bewoners. Voor de bewoners vanaf ongeveer 1920 verwijzen wij naar de bewonerskaarten (als bijlage toegevoegd)

In **1978** werd deze dubbel woning met schuren middels een publieke verkoop verkocht. Koper was Harm Roorda. Harm woonde ernaast in het huis met nummer 99 dat hij heeft laten bouwen in 1962 op de grond van de twee afgebroken huisjes ten oosten van de voormalige olieslagerij. De huisjes zijn nog te zien op de luchtfoto.

In **1981** werd het verkocht aan de Gemeente Het Bildt die het in **1982** liet slopen. De Gemeente was ook eigenaar van de grond ten westen van de voormalige olieslagerij waar

een leegstaande en zwaar verwaarloosde boerderij op stond die in 1978 tot de grond toe was afgebrand. Er werd gesproken over een “geheimzinnige brand”.

In **1985** werd de “Woningstichting in de Gemeente Het Bildt” eigenaar en in **1986** werden de op de percelen van de afgebroken “olieslagerij” en de afgebrande boerderij in totaal 7 woonhuizen gebouwd, een blokje van drie en een blokje van vier.

EN DAN HET VERHAAL OVER DE MOLENSTEEN.

Bij Watze Bierma aan het Roodpad ligt een grote ronde steen. Van horen zeggen zou dit een molensteen uit de olieslagerij zijn, die via omzwervingen bij Watze Bierma terecht is

gekomen. De steen weegt 2432 kg.

“Dorpsbelang” van Vrouwenparochie wil deze steen graag weer terug hebben om hem een geschikte plek te kunnen geven. Maar dan moet er eerst wel worden vastgesteld of de steen inderdaad afkomstig is uit de olieslagerij!

Uit informatie blijkt dat Alle Riemersma, toen hij het pand kocht, de grote steen graag weg wilde hebben. Maar het was voor hem niet mogelijk om de steen kapot te krijgen. Daarom werd hij achter de naastgelegen stelpboerderij, waar hij ook de eigenaar van was, begraven. (Later ging zijn zoon Sjerp er wonen.) Toen Sjerp met zijn gezin vanuit Vrouwenparochie ging verhuizen is de grote steen weer opgegraven en bij het huis van zijn zwager Jan Stienstra aan de Nassaustraart te St. Annaparochie op het terras beland. Dochter Wietske vertelde dat hij daar dienstdeed als bloembak. Toen Jan en zijn vrouw Geertje naar elders verhuisden werd het huis aan Rob van der Woude verkocht, die de steen aanbood bij Age Leyenaar in Stiens die een kennis van hem was. Ook daar kreeg de steen een plekje in de tuin. Maar begin 2023 bood hij bij een bezoek aan Vrouwbuurstermolen de steen aan voor een kratje bier. Watze Bierma haalde in Stiens de steen op en vanaf dat moment ligt die nu bij hem aan het Roodpad in Oudebildtzijl.

Colofon:

Stichting Bildts Aigene, Theun Bouma, februari 2024